

Zeker na de herziening van rechtsvordering mag van partijen worden geveerd dat ze de stukken zo snel mogelijk inbrengen of beargumenteren waarom ze dat niet deden. Maar wat is tijdig? Met het letten op de termijnen van de procesreglementen is nog niet voldaan aan het beginsel van hoor en wederhoor.

Hoor en wederhoor

Tijdig overleggen van stukken

M.A.J.G. Janssen

Partner kennismangement in Den Bosch¹

Een van de aspecten van hoor en wederhoor is het recht op verdediging dat meebrengt dat een partij ter ondersteuning van haar standpunt stukken in het geding kan brengen. Dat geldt evenwel niet ongelimiteerd. Zo dient het indienen van stukken op een zodanig tijdstip te geschieden dat zowel de rechter als de wederpartij zich op de behandeling ter zitting kan voorbereiden. Dit beginsel is onder meer neergelegd in art. 19 Rv. Het bepaalt dat de rechter zijn oordeel ten nadele van één der partijen niet baseert op bescheiden of andere gegevens waarover die partij zich onvoldoende heeft kunnen uitlaten.²

¹ Bij Banning N.V., Den Bosch.

² Zie in dezen ook art. 6 EVRM dat het beginsel van *equality of arms* omvat; zie onder meer over

Rolreglementen

De diverse rolreglementen over het procederen in civiele zaken bevatten bepalingen over het overleggen van producties ter gelegenheid van de mondelinge behandeling. Zo bepaalt art. 5.2 van het rolreglement van het Gerechtshof Amsterdam:³

'De partij die bij pleidooi nieuwe stukken in het geding wenst te brengen (anders dan de pleitnota) dient ervoor zorg te dragen dat deze stukken uiterlijk op de vierde werkdag voor de datum van het pleidooi ter griffie in viervoud alsmede door de wederpartij zijn

ontvangen, tenzij de voorzitter een andere termijn bepaalt.'

Art. 1.12 van het landelijk reglement voor de civiele rol bij de rechtbanken bepaalt hierover:

'Een partij die bij gelegenheid van een zitting nog een proceshandeling wenst te verrichten of producties in het geding wenst te brengen, deelt dit uiterlijk twee weken voor de dag van de zitting aan de rechter mede onder – zo de handeling schriftelijk dient te worden verricht – bijvoeging van de betreffende schriftuur respectievelijk de producties. De rechter kan

Onderzoek lengte en bezwaar wederpartij

De Hoge Raad heeft verschillende malen bevestigd dat het beginsel van hoor en wederhoor een fundamenteel beginsel

het recht op tegenspraak in samenhang met art. 6 EVRM: P. Smits, *Art. 6 EVRM en de civiele procedure*, 1996, p. 99 e.v.

³ Andere hofreglementen bevatten vergelijkbare bepalingen.

is dat zowel in dagvaardings- als in verzoekschriftprocedures geldt, zowel die waarop artt. 261 e.v. Rv wel als die waarop deze artikelen niet van toepassing zijn.⁴ Op 7 december 2007 (RvdW 2007,

⁴ Zie voor een voor de praktijk zeer bruikbare bespreking van in deze relevante arresten van de Hoge Raad: A.W. Jongbloed, *TCR* 1999, afl. 1, p. 13-15 alsmede de noot van J.G.A. Linssen sub 4 onder HR 23 april 2004, *JBPr* 2004/47.

Dat verweer was zó dramatisch slecht,
Raadsman, dat ik moet concluderen
dat u de stukken niet
op tijd hebt
gekregen...

een eerder tijdstip bepalen.'

Art. 6.2 van het per 1 januari 2008 ingevoerde procesreglement Kort gedingen rechtbanken sector civiel/familie vermeldt:

'Stukken worden zo spoedig mogelijk ingediend. Stukken die niet dienovereenkomstig zijn ingediend, kunnen door de voorzieningenrechter buiten beschouwing worden gelaten. Stukken die binnen 24 uur (één werkdag) vóór de terechtzitting worden ingediend, worden in beginsel buiten beschouwing gelaten.

dures in familiezaken,⁵ dat luidde: 'Uiterlijk op de zesde werkdag voor de zitting mogen nog stukken worden overgelegd mits in viervoud en met toezending en afschrift aan de andere partijen en belanghebbenden. [...] Het hof zal niet letten op later aan de partijen en het hof overgelegde stukken, tenzij deze kort en eenvoudig te doorgronden zijn. Als de wederpartij geen bezwaar heeft, kan het hof desgewenst toch op latere stukken letten.'

In deze familiezaak had de man op 8 september 2006 producties ingediend voor de mondelinge behandeling van 13 september 2006. Deze waren dezelfde dag door de griffie van het hof ontvangen en aan hem teruggestuurd. Het hof heeft daarbij tot uitgangspunt genomen dat de man diende te handelen overeenkomstig de voorschriften als neergelegd in art. 5 lid 5 van het reglement, hetgeen hij niet had gedaan. De daarop gerichte

.....

⁵ Gewijzigd per 1 juli 2006, *Staatscourant* 2 juni 2006, nummer 106, p. 17.

.....
**Van te late stukken
moet de rechter
beoordelen of ze,
zonodig na een
toelichting, kort
en eenvoudig te
doorgronden zijn**
.....

cassatieklachten troffen doel. De Hoge Raad overwoog dat het hier een in hoger beroep (de laatste feitelijke instantie) toe te passen bepaling betreft. Met het oog daarop moet worden gezien wat de eisen van een goede procesorde meebrengen inzake het overleggen van stukken ter gelegenheid van de mondelinge behandeling.

1031) heeft de Hoge Raad dit opnieuw gedaan. Het arrest geeft een helder overzicht van de relevantie van de bepalingen over het overleggen van producties in de verschillende (rol)reglementen en de hierbij in acht te nemen regels. In deze zaak ging het om art. 5 lid 5 van het destijds vigerende Uniform reglement van de gerechtshoven voor rekestproce-

De Hoge Raad overweegt dat het hof ten aanzien van stukken die niet binnen de termijn van art. 5 lid 5 van het reglement zijn overgelegd, dient te beoordelen of zij kort en eenvoudig te doorgronden zijn, zonodig na een toelichting ter zitting door de partij die ze heeft overgelegd. Als dat het geval is, moet het hof de stukken toelaten.

Ook dient het hof – eventueel op de zitting – ten aanzien van die stukken die tijdig zijn overgelegd, te onderzoeken of de wederpartij tegen de te late overlegging bezwaar heeft. Bij geen bezwaar worden de stukken eveneens toegelaten, tenzij er sprake is van omvangrijke stuk-

ken, waarvan het hof kan besluiten ze buiten beschouwing te laten.

De Hoge Raad is van oordeel dat uit de beschikking van het hof niet blijkt dat het hof het een of het ander heeft gedaan. Uit het door de griffier retourneren van de producties op de dag dat zij waren ingekomen, leidt de Hoge Raad af dat voormelde beoordeling en onderzoek niet hebben plaatsgevonden.

Inbrengen in verzoekschriftprocedure

Het te laat in de procedure brengen van stukken brengt risico's met zich, zo blijkt onder meer uit een uitspraak

van de Hoge Raad van 27 juni 1997 (NJ 1998, 328). Hierin benadrukt hij dat het schriftelijke stadium van de verzoekschriftprocedure dé gelegenheid is om bewijsstukken en andere bescheiden in het geding te brengen. Het kort voor de mondelinge behandeling inbrengen van producties hoeft echter geen onaanvaardbare verkorting van de rechten van de wederpartij te betekenen. In een verzoekschriftprocedure komt dit vaak voor, gelet op de aard van de procedure van slechts één schriftelijke ronde, korte termijnen en aansluitend een mondelinge behandeling.

Bij het beoordelen of een partij voldoende in staat is gesteld van de stukken kennis te nemen, mag de rechter mede acht slaan op de reactie waartoe die partij ter zitting in staat is gebleken. Deze reactie kan en mag de rechter houvast bieden bij de beoordeling of de kort voor de mondelinge behandeling in het geding gebrachte producties waartegen bezwaar wordt gemaakt van dien aard zijn dat die partij daarop onvoldoende geprepareerd kon zijn. Hierbij speelt ook een rol of de producties zien op nieuwe gegevens waarop geen reactie mag worden verwacht, dan wel betrekking hebben op al in de procedure betrokken stellingen die als zodanig zijn ingenomen en (deels) schriftelijk zijn toegelicht.⁶

Voor de rechter bestaat geen verplichting om het recht op hoor en wederhoor te handhaven indien een partij van haar recht op hoor of wederhoor afstand heeft gedaan of aan haar beroep hierop geen duidelijke consequenties heeft verbonden.⁷ De wederpartij van degene die ter gelegenheid van de mondelinge behandeling stukken in het geding brengt, dient uitdrukkelijk het beginsel van hoor en wederhoor aan de orde te stellen en aan te geven welke consequenties daaraan moeten worden verbonden. Deze partij dient daarbij duidelijk en gemotiveerd aan te geven dat de aard en omvang van de stukken, mede gelet op het tijdstip van het overleggen, zodanig zijn dat de rechter deze buiten beschouwing dient te laten, althans dat hij de zaak dient aan te houden om deze partij

⁶ Zie omtrent een en ander HR 27 juni 1997, NJ 1998, 328 alsmede HR 4 november 1994, NJ 1995, 98, herhaald in HR 27 juni 1997, NJ 1998, 328.

⁷ HR 12 mei 1989, NJ 1989, 647. Zie ook HR 20 december 2002, NJ 2004, 4.

de gelegenheid te geven hier adequaat op te reageren.⁸

Inbrengen in dagvaardingsprocedures

Een en ander geldt ook voor de dagvaardingsprocedure. Een van de doelen van de herziening van het burgerlijk procesrecht is het aanscherpen van de processuele mededelings- of informatieplichten van partijen geweest.⁹ Hiertoe behoren de waarheidsplicht, de substantiërings- en bewijsaandragplicht, de informatieplicht en de exhibitieplicht.¹⁰

Partijen dienen bewijsstukken en andere bescheiden in beginsel in de schriftelijke fase van de dagvaardingsprocedure in het geding te brengen zodat de rechter en de wederpartij daarvan vóór de mondelinge behandeling kennis kunnen nemen. Het niet-naleven van de bewijsaandrag- en substantiëringsplicht leidt niet tot nietigheid van de dagvaarding of een 'rechtsgebrek' aan bijvoorbeeld de conclusie van antwoord van gedaagde. Maar de rechter kan de gevolgtrekking maken die hij geraden acht. In dit verband wordt wel gesproken van een processueel vermoeden, waarbij de rechter op grond van een bepaald processueel feit een feit behoudens tegenbewijs kan aannemen.¹¹ Ook is denkbaar dat een omkering van de bewijslast plaatsvindt ten gunste van de partij op wie volgens de hoofdregel van art. 150 Rv de bewijslast rust. Voorts is de conclusie mogelijk dat niet voldaan is aan de stelplicht zodat de eis moet wor-

den afgewezen of het verweer dient te worden verworpen.

Ik acht het goed verdedigbaar dat – in verband met de invoering van Nieuwe Rechtsvordering en de daarmee verband houdende processuele informatieplichten – van partijen mag worden gevergd dat zij relevante stukken zo spoedig mogelijk in de schriftelijke fase in het geding brengen en dat degene die dit niet doet, een beargumenteerd verhaal dient te hebben waarom daartoe niet is overgegaan. Terecht wijst Van Mierlo erop dat dit het meest gewenste en tevens het meest nuttige tijdstip van de procedure is, mede gelet op art. 111 lid 3 en art. 128 lid 5 Rv.¹² Wanneer de informatieverstrekking in een zo vroeg mogelijk stadium van de procedure geschiedt, wordt het geschil tussen partijen het snelst duidelijk en wordt het doel van art. 21 Rv het best gediend.

Zie in dezen ook art. 85 Rv (met name lid 3 jo. lid 4), dat regelt dat wanneer een comparitie of pleidooi is bepaald, een partij alleen nog stukken in het geding kan brengen als die zo tijdig aan de wederpartij (en de rechter) worden toegezonden dat deze voldoende gelegenheid hebben zich voor te bereiden. Indien dit niet in acht wordt genomen, dient de rechter ingevolge art. 85 lid 4 Rv de wederpartij voldoende gelegenheid te geven om zich over de stukken uit te laten, of bij zijn beslissing ten nadele van de wederpartij met de stukken geen rekening te houden.

Alle omstandigheden van het geval

Rekening houden met de regels van de genoemde procesreglementen dient een processueel doel. Het staat niet vast dat stukken die te laat zijn ingediend, buiten beschouwing blijven. Zelfs stukken die op tijd zijn ingediend, kunnen toch buiten beschouwing blijven, of de rechter kan maatregelen nemen waardoor

alsnog op deugdelijke wijze ervan kennis kan worden genomen. Kortom, de procesreglementen geven aanwijzingen voor het tijdig overleggen van stukken, maar dat wil niet zeggen dat dan per definitie is voldaan aan het beginsel van hoor en wederhoor.¹³

Of stukken buiten beschouwing blijven, hangt in de eerste plaats af van de aard en omvang van de stukken waar het om gaat. Het zal ook beïnvloed worden door de volgende vragen:

- * wat is de aard van de procedure en de geldende procesorde?
- * kennen betrokkenen de stukken al uit eerdere (proces)fasen of uit anderen hoofde?
- * betreft het oudere stukken of zijn het stukken van recente datum?
- * betreft het stukken of gegevens die al in de procedure zijn besproken, zodat mag worden aangenomen dat partijen op dit debat zijn voorbereid?
- * sluiten de stukken aan op of passen zij in de schriftelijke discussie tussen partijen, voorafgaande aan de mondelinge behandeling?
- * heeft de partij die met producties voorafgaande aan de mondelinge behandeling geconfronteerd wordt, adequaat laten blijken dat zij meende daardoor onredelijk in haar verweer te worden benadeeld en de inhoud van de desbetreffende materialen betwist?

De opstelling van de procespartijen kleurt het toezicht van de rechter op de inachtneming van de beginselen van hoor en wederhoor. De beoordeling of het na de schriftelijke fase inbrengen van producties in een procedure aan bespreking en beoordeling in de weg staat, hangt derhalve af van alle omstandigheden van het geval, in onderling verband en samenhang bezien.

8 Zie HR 9 september 2005, RvdW 2005, 97 en met name de noot van J. G. A. Linssen onder voormeld arrest in *JBPr* 2006/29, p. 173-174 met bespreking van andere in deze relevante uitspraken van de Hoge Raad.

9 Zie C. J. M. Klaassen, *NJB* 2002, p. 1450-1458 en P. J. M. von Schmidt auf Altenstadt, *TCR* 2002, p. 8-14.

10 Zie uitgebreid omtrent deze processuele informatieplichten van partijen het redactionele artikel in *JBPr*, afl. 1, jaargang 1, p. 5-12.

11 A. I. M. van Mierlo e.a. (red.), *Tekst en Commentaar Burgerlijke Rechtsvordering*, 2008, aantekening 5 op art. 22 Rv.

12 A. w., aantekening 3 op art. 21 Rv.

13 A. Hammerstein en E. Schaafsma-Beversluis, 'Kroniek van de rechtspleging', in: *NJB* 2003, p. 502.